

УДК 32:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.19.2023.4>

ДИНАМІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «УКРАЇНА» В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дивнич Г. А.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Україна наразі є у фокусі уваги багатьох країн світу, і це знаходить своє відображення в англomовному політичному дискурсі, демонструючи ставлення політиків до нашої держави та до подій, які в нас відбуваються. Водночас високий динамізм соціально-політичних зрушень в Україні та активні бойові дії не можуть не впливати на палітру мовних засобів, використовуваних стосовно неї. Тому метою нашого дослідження було провести порівняльний аналіз лексико-семантичного поля «Україна» в англomовному політичному дискурсі в часовому просторі з лютого 2022 року до січня 2023 року на предмет виявлення змін та характерних лексем. Для досягнення поставленої мети опрацьовано матеріали публічних виступів визначних персоналії у політичному дискурсі країн-партнерів України, а саме: Президента Сполучених Штатів Америки Джо Байдена, колишнього Прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона та нинішнього Прем'єр-міністра Великої Британії Ріші Сунака, Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга і Канцлера Федеративної Республіки Німеччина Олафа Шольца.

Встановлено, що образ України в англomовному політичному дискурсі відображає зміни, які відбуваються в житті держави на міжнародному рівні. Деякі лексеми міцно закріпились у лексико-семантичному полі «Україна», як-от: **народ, держава, незалежна, вільна тощо**. Водночас інші змінюють свою позицію відносно ядра цього поля – залежно від подій в Україні, наприклад: «Збройні сили України» активно присутні у всіх проаналізованих виступах літа 2022 року під час активного контрнаступу. Також відмічено, що на початку повномасштабної військової агресії Росії в лексико-семантичному полі «Україна» найбільш питому вагу становили дієслова на позначення предметності України. Улітку 2022 року відбулося зростання частотності дієслів, які виражають модальність суб'єктності України.

Простежено позитивне забарвлення лексико-семантичного поля «Україна» в англomовному політичному дискурсі. Об'єктивно це зумовлено військовою агресією Росії в Україні. Фактичний матеріал структуровано мікрополлями: «військові дії», «зовнішня підтримка», «країна», «люди». Лексеми в мікрополях децю зміцнюються відповідно до ситуації в країні та її позиції на міжнародному рівні.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, Україна, політичний дискурс, ядро, периферія, динаміка.

Dyvnych H. A. Dynamics of the lexico-semantic field “Ukraine” in English political discourse. Ukraine is currently in the focus of attention of many countries of the world, and this is reflected in the English-language political discourse, demonstrating the attitude of politicians towards our country and the events that are happening in our country. At the same time, the high dynamism of socio-political changes in Ukraine and active hostilities cannot but affect the range of language tools used in relation to it. Therefore, the purpose of our study was to conduct a comparative analysis of the lexical-semantic field “Ukraine” in English-language political discourse in the time period from February 2022 to January 2023 to identify changes and characteristic lexemes.

To achieve this goal, the materials of public speeches of prominent personalities in the political discourse of Ukraine's partner countries were analysed, namely: the President of the United States of America Joe Biden, the former Prime Minister of Great Britain Boris Johnson and the current Prime Minister of Great Britain Rishi Sunak, NATO Secretary General Jens Stoltenberg and Chancellor of the Federal Republic of Germany Olaf Scholz.

It was established that the image of Ukraine in the English-language political discourse reflects the changes taking place in the life of the state at the international level. For instance, the word “war” is present in the lexico-semantic field “Ukraine” at different times, but it is outnumbered by the lexeme “Ukrainian Armed Forces” in the summer period, while the lexeme “Ukrainian people” is gradually replaced with “Ukrainians”. It was also noted that at the beginning of the full-scale military aggression of Russia, in the lexico-semantic field “Ukraine” the largest share were verbs expressing the objectivity of Ukraine, at the same time, in the summer there was a significant increase in the role of Ukraine as a subject of action.

Generally, the lexico-semantic field “Ukraine” in the English-language political discourse is characterized by a positive colouring and the growth of its subjectivity. Unfortunately, it is currently closely linked with Russia's military aggression in Ukraine, thus it is possible to distinguish the following microfields as: “military actions”, “foreign support”, “country”, “people”. The lexemes in the microfields are slightly changing reflecting the situation in the country and its position on the international level.

Key words: lexical-semantic field, Ukraine, political discourse, core, periphery, dynamics.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Живий характер мови приводить до динаміки її структурних утворень, їх зміни

в часі відповідно до розвитку мови під впливом різних суспільних факторів. Передусім це стосується лексичної системи мови, нових мовних одиниць,

які в ній з'являються, а також нових семантичних зв'язків, що розвиваються між наявними лексемами. З огляду на останні події в Україні, зокрема військову агресію Російської Федерації, актуальними постають питання, пов'язані зі змінами, які не могли не відбутись за цих обставин у лексико-семантичному полі «Україна», особливо в англomовному політичному дискурсі – між провідними політичними діячами на міжнародній арені. Водночас науковий інтерес становить рівень цих змін – чи змогли соціальні зрушення зумовити заміни мовних одиниць у ядрі аналізованого лексико-семантичного поля, чи, незважаючи на історичність моменту, торкнулись лише його периферії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні праці вітчизняних та іноземних науковців присвячені дослідженню лексико-семантичних полів. Йдеться, серед іншого, і про публікації останніх років, у яких з'ясовано особливості лексико-семантичних полів різних лексем в українськомовному та іншомовних дискурсах (О. Антіпов, К. Близнюк, О. Гурова, Н. Засанська, К. Матлага, О. Трусова та ін.). В інших студіях лексико-семантичне поле постає як елемент мовної картини світу (К. Гладченко, С. Липка та ін.) чи його досліджують на матеріалі різних жанрів та стилів (Д. Духно, О. Кучерук, С. Лутова, О. Медвідь та ін.).

Лексико-семантичне поле концепту *УКРАЇНА* досліджене в роботах вітчизняних науковців: Н. Гуменюк (оцінний складник концепту *УКРАЇНА*), О. Кучерук (атрибутивні одиниці лексико-семантичного поля «Україна»), Т. Сушич (образ України в мовній картині світу канадських українськомовних поетів). Водночас, як зазначає О. Юрченко, динамічний розвиток мови вимагає постійного аналізу змін на всіх рівнях, зокрема й семантичної структури лексичних одиниць [4, 133]. І такі зміни мають моментальний вплив на системні відношення в лексико-семантичних полях [3, 126]. Праць, присвячених останнім змінам у лексико-семантичному полі «Україна», не виявлено, що актуалізує порушену нами проблему.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – провести порівняльний аналіз лексико-семантичного поля (ЛСП) «Україна» в англomовному політичному дискурсі в часовому просторі з лютого 2022 року до січня 2023 року. **Завдання** дослідження – проаналізувати тексти публічних виступів закордонних лідерів в англomовному політичному дискурсі за період з лютого 2022 року до січня 2023 року; виокремити лексеми що входять до ЛСП «Україна» в окремих часових відтинках за цей період, що співставні зі значними військовими та соціальними зрушеннями в Україні; простежити сталість чи динаміку цих лексем; схарактеризувати знайдені відмінності або схожі ознаки.

Матеріалом пропонованого дослідження слугують тексти публічних виступів визначних персоналій у політичному дискурсі країн-партнерів України, а саме: Президента Сполучених Штатів Америки Джо Байдена (вісім виступів), колишнього Прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона та нинішнього Прем'єр-міністра Великої

Британії Ріші Сунака (вісім виступів), Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга (вісім виступів) та Канцлера Федеративної Республіки Німеччина Олафа Шольца (вісім виступів). Вибрані виступи відбувалися упродовж зазначеного в меті дослідження часового відтинку та були презентовані публічно з їх розміщенням на офіційних сайтах: Інформаційному вебсайті державного сектора Сполученого Королівства, сайті Білого Дому, Посольства США в Україні, Організації Північноатлантичного договору.

У роботі використано компонентний аналіз (для виокремлення сем лексико-семантичного поля), статистичний аналіз (для вимірювання частоти вживання мовних одиниць), а також зіставно-типологічний метод (для порівняння ЛСП «Україна» у різні відтинки часу).

Наша гіпотеза щодо помітної динаміки ЛСП «Україна» в англomовному політичному дискурсі пов'язана зі значними соціальними, суспільно-політичними зрушеннями, які відбулися й продовжують відбуватись унаслідок війни Росії в Україні. Політичні виступи згруповано відповідно до декількох відтинків часу, які, на нашу думку, можуть мати помітні зміни у ЛСП «Україна»: 1) лютий-березень 2022 року як початок повномасштабної агресії Росії; 2) червень-серпень 2022 року як період зміцнення віри в Збройні сили України; 3) грудень 2022 року – січень 2023 року – напружені бої під Бахмутом та у східних областях, збільшення кількості розмов про майбутню перемогу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова є системою систем, і жодна мовна одиниця не знаходиться в ній відокремленою. На підставі змістових, поняттєвих або функціональних спільностей мовні одиниці об'єднуються в лексико-семантичні поля (ЛСП), які формують складну систему взаємозв'язків мовних одиниць на різних рівнях та знаходяться в постійному русі.

Загалом для ЛСП характерним є: 1) семантичні кореляції між його складниками; 2) системність відношень його складників; 3) взаємозалежність та взаємозумовленість складників; 4) відносна автономність лексико-семантичного поля; 5) безперервність позначення його смислового простору; 6) взаємозв'язок семантичних полів у межах всієї лексичної системи [2, 88; 1, 18]. Більш образно це утворення можна представити у вигляді складного павутиння, де різні мережива частково накладаються одне на одне та продовжують розростатись, на яке нанизані мовні одиниці-«перлини» у певній взаємозалежності та системності. До того ж кожне «мереживо» цього «павутиння» побудоване за принципом одноядерної структури, у якій компоненти з найближчим до ядра значенням знаходяться ближче, а елементи з меншою семантичною/функціональною прив'язкою – далі. Наприклад, у ЛСП «кімната» такі лексеми, як «спальня», «кухня», «зала», будуть ближчими до ядра, ніж такі одиниці, як «простір», «бар'єр», «наповнення». Через складність структури ЛСП можна вивчати як в цілому, так і за окремими фрагментами [2, 89].

У рамках нашого дослідження проаналізовано ЛСП «Україна». Результати компонентного аналізу

представлені графічно відповідно до частотності використання певної мовної одиниці та за категоріями: «іменники», «прикметники», «дієслова», «сталі словосполучення», «власні назви» (див. таблиці 1–3).

Якщо порівняти дані ЛСП, засвідчені в наведених таблицях, то можна простежити декілька важливих моментів. По-перше, для ядерної частини ЛСП «Україна» в англomовному політичному дискурсі в усіх виокремлених часових періодах часто вживаними є іменники “people”, “support” («люди», «підтримка») – вони наявні у виступах усіх згаданих політичних лідерів та для них характерний високий ступінь повторюваності. І якщо перша лексема демонструє тісний зв'язок у свідомості міжнародних політиків України-держави з людьми, які тут живуть, то друга – ключову роль західних партнерів у підтримці її розвитку та боротьби за незалежність. По-друге, іменник “war” («війна») наявний в ядрі двох ЛСП (лютий-березень та грудень-січень), але поступається місцем лексемі «Збройні сили України» у період червня-серпня, коли відбувались

активні наступальні операції. Також серед цікавих змін щодо когнітивного зрушення є використання останніми місяцями замість вислову “Ukrainian people” («люди України») лексеми “Ukrainians” («українці»), що, на нашу думку, демонструє перехід від сприйняття українців як народу, який живе в певній країні та на певній території, до сприйняття їх як громадян цієї країни, тобто народу «який користується правами даної держави і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави; підпорядковує особисті інтереси громадським, служить батьківщині» [5].

Розгляд ЛСП «Україна» на предмет наповненості прикметниками оприявнює, що в ядерній та центральній частинах (у різні періоди займаючи позицію в одній із цих зон) розміщені лексеми “brave” («хоробрий»), “free” («вільний»). Окрім того, досить міцну асоціативну пов'язаність демонструють лексеми “sovereign” («суверенний») та “independent” («незалежний»). У цілому очевидним є загальний тренд на позитивне зображення України як суверенної, незалежної держави, народ якої відзначається

Таблиця 1

ЛСП «Україна» в англomовному політичному дискурсі станом на лютий-березень 2022

Позиція \ ЧМ	іменники, іменникові фрази	прикметники	дієслова	власні назви
Ядро	people, freedom, invasion, borders, war, support, country	free, brave	fight, defend, invade, love, help, support	–
ЛО, наближені до ядра	friends, neighbour, right, Ukrainians, democracy, resistance, courage, invasion, Ukraine's armed forces, weapons	beautiful, sovereign	choose, attack, protect	Volodymyr Zelensky, President Zelensky, Mariupol, Kyiv, Donbas
Периферія	defence, homeland, sovereignty, weapons, Ukraine's armed forces, courage, assistance, co-workers, destiny, heroism, territory...	democratic, western, peaceful, eastern, prepared, not alone, indomitable, heroic, stiff, young, innocent, independent	prepare, stand by, stand up for, launch, not tolerate, inspire, deserve, resist, save, resolve, flee, equip, inflict damage	Lviv, Crimea, Kharkiv, Odesa

Джерело: авторська розробка

Таблиця 2

ЛСП «Україна» в англomовному політичному дискурсі станом на червень-серпень 2022 року

Позиція \ ЧМ	іменники, іменникові фрази	прикметники	дієслова	власні назви
Ядро	support, people, the Ukrainian Armed Forces	sovereign, independent	defend, fight, win, support	–
ЛО, наближені до ядра	country, towns, freedom, invasion, territory, sovereignty, nation, aggression	free, strong	inspire, prevail	Kyiv, Volodymyr Zelensky, President Zelensky
Периферія	children, democracy, bravery, heroism, territory, war, cities, will, success, Ukrainian hands, sacrifices, integrity, language...	European, heroic, innocent, beautiful, peaceful, prosperous, extraordinary, wonderful, killed, wounded, democratic	repel, hit, resist, love, pay, repel, suffer, rise, stand by, acquire, demonstrate, help, rely, count on, suffer, strike back, retake, stand with	Kharkiv, Crimea, Donbas, Taras Shevchenko

Джерело: авторська розробка

своєю хоробрістю та стремлінням до волі, що, безперечно, зумовлено нашою історією останніх десятиліть, сповненою майданів, повстань за права та свободу українського народу.

Серед дієслів у ЛСП «Україна» найбільш поширеними виявилися лексеми “fight” («боротися»), “defend” («захищатися»), “support” («підтримувати»). У період червня-серпня 2022 року активну позицію займало дієслово “win” («перемагати»), яке майже не вживалося в першій часовій відтинку і залишилося у промовах останніх місяців, але у більш слабкій позиції. Натомість у грудні 2022 року – січні 2023 року все частіше використовується дієслово “succeed” («досягати успіхів»). Дещо схожою є ситуація з мовною одиницею “inspire” («надихати»), яка наявна у промовах лідерів упродовж усіх часових відтинків, але саме в період червня-серпня 2022 року потрапила до центральної частини ЛСП, що безпосередньо пов’язане з успішними діями України на фронті.

Якщо проаналізувати дієслова з урахуванням модальності, а саме України як активного суб’єкта

дії, то ми побачимо іншу динаміку: на початку повномасштабної військової агресії Росії в ЛСП «Україна» більшу частку становили дієслова, що виражали об’єктність України, тоді як улітку бачимо значне зростання ролі України як суб’єкта дії, і це позитивне співвідношення зберігається (хоч дещо в меншому відсотковому співвідношенні) станом на грудень 2022 року – січень 2023 року (див. рисунок 1):

З власних назв до ЛСП «Україна» увійшли декілька міст України, з яких найбільш сильну позицію займає Київ, а також Крим як географічний регіон. Водночас до ядра постійно належить «Президент України Володимир Зеленський» у декількох варіаціях – від неформального «Володимир» до формального «Президент Зеленський».

Наповненість ЛСП «Україна» дає змогу, окрім структурування за логікою «ядро – периферія», виокремити кілька мікрополів, які відображають семантичну спорідненість певних мовних одиниць, що входять до його складу. Зокрема, у межах пропонованого дослідження можна виділити такі

Таблиця 3

ЛСП «Україна» в англomовному політичному дискурсі станом на січень 2022 року – грудень 2023 року

Позиція \ ЧМ	іменники, іменникові фрази	прикметники	дієслова	власні назви
Ядро	people, support, battlefield, war, Ukrainians	innocent, brave	defend, support	–
ЛЮ, наближені до ядра	country, civilians, right, invasion, Ukrainian forces	free, independent	succeed, help	President Zelenskyy
Периферія	children, fight, freedom, success, battle, funding, assistance, soldiers, blood, partner, conflict, EU membership, infrastructure...	prepared, prosperous, secure, democratic	strengthen, flee, win, need, achieve, resist, provide, exist, inspire, invade, survive, supply, stand together, suffer, stand by	Volodymyr, Kyiv, Kherson, Kharkiv, Minister Kuleba, Crimea, Eastern Ukraine

Джерело: авторська розробка

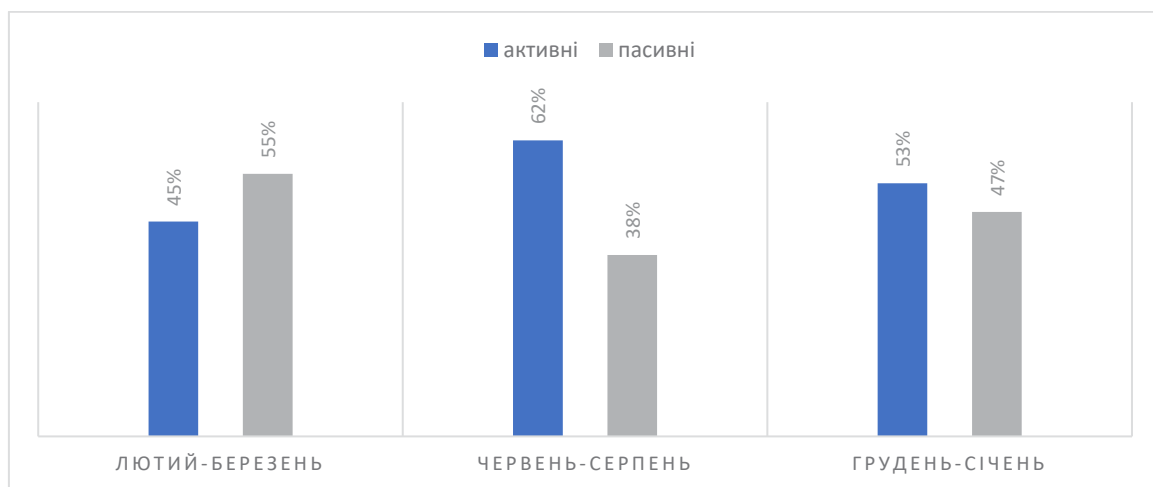

Рис. 1. Модальність дієслів у ЛСП «Україна» з урахуванням активної суб’єктності держави

Джерело: авторська розробка

мікрополя ЛСП «Україна»: «військові дії» (лексеми: *війна, поле битви, Збройні сили України, перемогати, захищати, відступати* та ін.), «підтримка» (лексеми: *підтримувати, допомагати, надавати, постачати, зброя* тощо), «країна» (лексеми: *Україна, держава, територія, кордони, демократична, незалежна, сильна, розвинена, вільна* тощо), «народ» (лексеми: *люди, громадяни, українці, діти, мирні, невинні, героїчні* тощо).

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином, можемо дійти висновку, що образ України в англomовному політичному дискурсі загалом є позитивним. Зміни щодо наповненості ЛСП «Україна» відображають зрушення у ставленні міжнародної політичної спільноти до військової агресії Росії в Україні, до здатності України до самозахисту та контрнаступу, до українського суспільства та його перспектив в цілому – залежно від поточної

ситуації. З огляду на військову агресію Росії у ЛСП «Україна» актуалізовано мікрополя «військові дії», «підтримка», «країна», «народ». До того ж суб'єктність України в політичному дискурсі дещо зросла порівняно з лютим 2022 року: чітко оприявнений тренд на збільшення частотності вживання дієслів, які вказують на модальність суб'єктності.

У подальшому вбачаємо за доцільне провести аналогічне дослідження, але розширивши коло аналізованих текстів з погляду як мовців, так і часу появи цих текстів. Окремого дослідження заслуговують також механізми створення й просування необхідного образу України в політичному англomовному дискурсі з боку українських політичних діячів та засобів масової комунікації. Зокрема, необхідно приділити увагу публічним виступам українських дипломатів та політиків на міжнародній політичній арені та простежити наповненість ЛСП «Україна» у цих текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладченко К. Ю. Лексико-семантичне поле як структурний елемент мовної картини світу. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Філологія. Мовознавство.* 2016. Т. 272. Вип. 260. С. 16–20.
2. Липка С. І. Лексико-семантичне поле як фрагмент мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 48. С. 87–90.
3. Трусова О. О. Лексико-семантичне поле «Coronavirus». *Мови та літератури у полікультурному суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (13 листопада 2020 року, м. Маріуполь).* Маріуполь, 2020. С. 126–128.
4. Юрченко О. С. Лексико-семантичне поле запаху у перекладі. *Політ. Сучасні проблеми науки : зб. матеріалів XVII Міжнародної конференції НАУ (4–7 квітня 2017, м. Київ).* Київ, 2017. С. 133–135.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

5. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/s/ghromadjanyn> (Дата звернення: 21.01.2023).

REFERENCES

1. Hladchenko, K. Yu. (2016). *Leksyko-semantychne pole yak strukturnyi element movnoi kartyny svitu [The lexical-semantic field as a structural element of the linguistic picture of the world]. Naukovi roboty [of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy Complex]. Series: Philology. Movoznavstvo, 272 / 260, 16–20 [in Ukrainian].*
2. Lypka, S. I. (2015). *Leksyko-semantychne pole yak frahment movnoii kartyny svitu [The lexical-semantic field as a fragment of the linguistic picture of the world]. Naukovi zapysky natsionalnoho universitetu "Ostrozka Akademia". "Philological" series. Ostroh: Publishing House of the National University "Ostroh Academy", 48, 87–90 [in Ukrainian].*
3. Trusova, O. O. (2020). *Leksyko-semantychne pole "Coronavirus" [The lexical-semantic field "Coronavirus"]. Movy ta literatury u polikulturnomu suspilstvi: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. Mariupol, 126–128 [in Ukrainian].*
4. Yurchenko, O. S. (2017). *Leksyko-semantychne pole zapakhu u perekladі [The lexical-semantic field of smell in translation]. Polit. Suchasni problem nauky: zb. materialiv XVII Mizhnarodnoi konferentsii NAU. Kyiv, 133–135 [in Ukrainian].*

DICTIONARIES

5. *Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. Available at: <http://sum.in.ua/s/ghromadjanyn> (Accessed: 21.01.2023) [in Ukrainian].*